

Búzás Huba

Suhai Pál költői világa

– *Útjelzések a kortárs irodalomban* –

Úgy vélem, az eredetiség nem esztétikai kritérium, de hitelesíti az esztétikai kvalitást; régtől fogva akármely művész művészetének állapot- és minőség-meghatározója. Suhai Pál írásművészetének mindenképpen, mert átélései eredetiségével toppant be irodalmi köztudatunkba – valamikor még 1971-ben – mint *A magunk kenyéréen* című verses antológia (Szépirodalmi Kiadó) egyik szerzője. Az 1945-ben (Bezenyén) született költő, műfordító, kritikus és esszéíró munkássága mára egyre tiszteletre méltóbb mértékben és nívón teljesedett életművé. Részt vett a Mikszáth kritikái kiadás (Akadémiai Kiadó, 1984, 1987) 78. és 80. kötetének sajtó alá rendezésében, majd önálló verseskötetekkel jelentkezett: Akár az üldözött (Magvető, 1984); Porba írt sorok (szerzői kiadás, 1994); Kísértetek kora (Orpheusz, 2005); Gyermekrajzok (Holnap, 2007); Külön körön (Napút, Káva Téka, 2010); Szigorú napok (Napkút Kiadó, 2012).

Az író időközben európai műveltségünk fontos adalékaként Irodalom, művészet az alteritás korában (Holnap, 2004) címmel egy háromkötetes „tankönyvcsaládot” is asztalra tett, amely műfajára nézve messze több, mint tankönyv: átfogó és körültekintő bemutatása, szakavatott elemzése egy sokszínű, ezernyi virágot bontó-ontó – a kezdetektől a felvilágosodásig terjedő – kultúrtörténeti kornak. E tárgyban mércével is szolgálhatunk: műve legalább annyira szakavatott tudományos igényű mű, mint például E. H. Gombrich *The story of art* című munkája (magyarul: *A művészet története*; Gondolat Kiadó, Budapest, 1983). Emellett a tanári pályára való visszaemlékezéseinek érdekes dokumentumát adta közre *Tudósítás a katedréről* (Orpheusz, 2007) című prózaköte megjelentetésével.

Mindezekon túl műfordítás-irodalmunkat gyarapította Rilke – vallomás sötétből (Orpheusz Kiadó, 2014) című kétnyelvű műfordítás-kötete. Az író e kötetét az ÉS-ben Báthory Csaba (kiváló „Rilke-tudorunk”) Tanulni a láthatatlant című recenziójában elismerően méltatta. Fontos megállapítása: „*A válogatás a formahű fordítói hagyomány mellett szavaz: a szöveg mindenütt igyekszik – tartalmilag, ritmikailag, tónusában – pontosan simulni az eredetihez.*” Magam azt fűzöm ehhez, hogy hatalmas fordítás-irodalmunk rendkívüli fegyvertényei közepette is Suhai Pál Rilke-fordításai valóban megérdemlik az egyik legmagasabb piedesztált. Mind a tartalom (a merítés célzott igénye), mind az egyes versek magyar nyelvű tolmácsolásának hűségértéke (formahűsége), mind pedig az olvasók megértését segítő tájékoztató és forrásanyag összegyűjtése, felsorakoztatása és szerkesztése legigényesebb műfordítóink közé emelik.

Nem kisebb laudációval kell említenünk Suhai Pál irodalmi esszéköteteit: a *Bábeli*

adományok (Napkút, 2011) és a *Bábeli adottságok* (Napkút, 2014) mellett 2012-ben levelezésünk válogatása is megjelent – a levélesszéket a Napút Káva Téka tette közzé önálló füzet formájában – *A tiükröd én vagyok, nézd* címmel. Mindkét kötet író társakhoz írt leveleit tárja elénk, valamint mélyenszántó esszéket és kritikákat tartalmaz. A *Bábeli adományok*ban 17 író társához írt leveleit, valamint több mint 40 esszéjét és kritikáját olvashatjuk. A névmutatóból megtudhatjuk, hogy mindezen írásokban 540 különféle alkotóművészről esik szó. A *Bábeli adottságok*ban hasonlóképpen: 38 író társával folytatott tanulságos levelezését bocsátja közre és mintegy 30 esszéjét, kritikái írását teszi közzé. A névmutató – már nem is lep meg – rendkívüli tájékozottságról, műveltségről árulkodik: hozzávetőleg 490 szerző, közéleti személyiség neve kerül szóba a közre bocsátott írásokban. Eme levélesszék, irodalmi tanulmányok és kritikai írások tartalmi és stílusértéke széleskörű elismeréseket váltott ki az adott témákban jártas olvasók és pályatársai körében. (Tudomásom szerint készül – vagy talán már el is készült – az író harmadik e tárgyú műve, a *Bábeli adósságok*.)

Suhai Pál irodalmi munkásságának illetően adatszerű áttekintése nyomán talán érthető indítékom: miért éppen az ő (napjainkig körvonalazható) életműve sarkall – szándékom szerint objektív tényeket, leszűrt igazságokat, esztétikai minőségeket rögzítő – kritika írására.

Ezen racionálisan alátámasztható indíték mellett bővebben kell szólnom indulati indíttatásomról. Tapasztalati tény ugyanis, hogy valós irodalmi, művészeti értékeinket „mértékadó körök” (számos író-szervezeteink klikk-szellemű hangadói, szerkesztőségek munkatársai) nemcsak gyakorta észrevétlenül hagyják, elhallgatják, hanem esetenként a nyilvánvalóan silányabb minőséget (olykor „bárki írhatta volna” színvonalú művek akarnak szerzőit) részesítik nagyobb figyelemben, elismerésekben és persze díjazásokban. Ezáltal – és ez a káros – tovább rontják a művészetekben járatlan tömegek ízlését. Holott a tömegízlés egyébként is a konvencionálisabbat, a közhelyeset, a szentimentális, érzelgős műveket részesíti előnyben. Napjainkban a könyvpiacot (az elektronikus könyvpiacot is) még inkább ellepi a banalitás, a pornó, a művészietlen, áltudományos művek sokasága, a limonádé-ponyva, a rémregény, meg ami még fájdalmasabb: az elhasznált képekkel dobálózó giccs- és rigmusköltészet, leginkább pedig a „szabadversek” címén magát avantgárdnak álcázó-hazudó arctalan tömegvers.

Az avantgarde-nak ugyanis épp az volt – vagy lehetne még – az értelme, hogy merész újításai „nyesellőjével” járható, új ösvényeket vágjon-nyisson a művészi alkotómunka újabb kori dzsungelében. Megtörtént. A továbbiakban a neo-avantgarde-nak se az a funkciója, hogy újrathonosítsa száz év előtti „izmusok” – ma már modorosság-nak számító – stílusjegyeit, kiüresített formalitásait. Nem az a baj tehát, hogy napjaink szabadverseket (prózaverseket) író szerzői alkalmazzák korábbi irodalmi, művészeti irányzatok technikai, formai, stb. vívmányait, mert ezek „szintézisre emelése” az újabb művek új értéke lehet, hanem éppen az, hogy ez a szintézisre emelés elmarad; mind-

össze egy-két formai külsőség (pl. a központozás elhagyása) jelzi, hogy a mű alkotója a „modern”, „posztmodern” szerző jelmezében kíván tetszelegni. Jó esetben ezek a szövegek csupán korábbi jeles avantgárd művészek modorában írt versképződmények, rosszabb esetben utánzatok, a szerzők pedig – ne köntörfalazzunk! – epigonok.

A jelenség mára oly elképesztő (elkeserítő?) méreteket öltött, hogy az hovatovább kritikai szemléletünk farkasvakságát okozza, ill. folyóiratainkban fel-fel tünedeznek – egyre nagyobb számban – kritikai életünk (ha van még ilyen) sarlatánjai. Ezért a jobb tájékozódás, tájékoztatás, felismerések biztosítása végett célszerű elhelyeznünk néhány egyszerű útjelzést „irodalmi világunk kies erdeiben”. Hisz amiként nincs létjogosultsága Petőfi, Ady utánzóinak irodalmunkban, miért is lenne létjogosultsága Apollinaire, Tristan Tzara, André Breton, Dylan Thomas, vagy akár Frank O’Hara epigonjainak? Holott gyakorta tele velük legtöbb irodalmi lapunk versrovata. Lehet, hogy „verseiket” olvasva elismerően csettintenek szerkesztők, kritikusok, irodalomesztéták? Nem ismerik föl, hogy a beküldött versnek látszó mű történetesen Apollinaire bolyongó képzetársításainak modorában készült, és bár más a témája, de (istenek anyja ne hagyj el!) a „*Saint-Merry muzsikusa*” lelkületét idézi a látvány leleménye? Nem olvasták Tristan Tzarától „*A kallódás idejének állomása*”-t, hogy észrevegyék: több szerző ún. prózaversének hangütése alig különbözik Tzarától? Nem tűnik föl számos „vers” esetében, hogy azok mintha csak André Breton „*Eszmélet*”-ének zaklatott soraira emlékeztetnék a jámbor olvasót? Csak éppen az eredeti cizelláltabb, nem eszméletvesztett stílusban készült. Vagy egyszerűen nem számít, hogy a magasan díjazott szerző éppenséggel Dylan Thomas *gondolat-fűzéseinek* hurkában vergődve vetette papírra (a híres-nevezetes „*Páfránydomb*”-ra emlékeztető) vereszetét? Hogy valaki más pedig Frank O’Hara „*Óda az örömhöz*” című költeménye gyöngyverítékében fetrengőn újságolja: koktélokat szürcsöl bár-lebujok narkóillatában? Soroljam tovább? Noha ezek a jobbak közül való szerzők és műveik.

Emez általánossá vált riasztó jelenséggel szemben miképp védekezhetünk? Az ízlésformálás jegyében különösen indokoltnak tartjuk folyóiratainkban arra valóban érdemes életművek, olykor egyedi alkotások, eredeti hangütésű művek kritikai elemzésének olvasóközönségünk elé állítását. Suhai Pál életműve, számos alkotásai érdemesek arra, hogy értékeljük, megítéljük művészi kvalitásait, a szerző szándékait, művei tartalmi, formai értékeit, felfigyeljünk azok eredetiségére, jellegzetességeire, törekvései megvalósításának eleganciájára.

Ezúttal és ehelyütt arra vállalkozom, hogy néhány Suhai-vers elemzésével nyújtsam keresztmetszetét a teljes életmű szellemiségének, gondolatiságának, sugallatainak, eredeti stilisztikai, technikai bravúrjainak, formai vívmányainak. Amire egyébként korábban már tettem kísérletet a szerző *Kísértetek kora* című verseskötetének kritikai bemutatásán keresztül (Palócföld, 2009/5 száma). Akkor tett megállapításaimat nemcsak változatlanul érvényesnek tekintem, hanem megerősítve látom Suhai Pál újabb

verseinek tükrében. Azokat megismételni tehát nem kívánom, de visszautalni némelyikre elkerülhetetlen, még ha más megközelítésekkel próbálkozom is. E célból esett választásom az egyik legértettebb Suhai-kötet, a gyűjteményes *Szigorú napok* néhány versére, újabb versei között a *Bábeli adottságok* versmellékletében talált három „igazgyöngyre”, valamint a *Napút* folyóiratban közölt versei egyikére: mert talán a leginkább bizonyító erejűek.

Visszatérően hangoztatjuk: a költészet legfőbb szabálya, hogy nem feltétlenül kell szabály; persze, nem árt, ha van. A verseket ugyanis (ha tudatában vagyunk, ha nem; ha akarjuk, ha nem) kétféle nézőpont alapján ítéljük meg: 1. manifesztált tartalmuk és 2. affektív kolorit elevenségük szerint. Ez utóbbi a versek érzelmi-indulati telítettségű színes mozgalmasságát jelenti. Hiába a manifesztált (kinyilatkoztatott) tartalom elismerést érdemlő számos minőségi ismérve, ha a kifejezés érzelmi-indulati telítettsége, mozgalmassága (valamint verstani megmunkáltsága) kívánnivalókat hagy maga után. Akkor a vers csak fércmű. Mert a valóságnak érzéki – affektív kolorit elevenségű – ragyogást a költészet ad: a formateremtés. A mű gerince a forma – Paul Valéry se vélte másként: minden mű elpusztul, de a gerincesek továbbélnék a merőben puhatestűeknél. A kifejezés affektív kolorit elevensége – sok-sok szerző gyakorlata bizonyítja – attól függ, hogy a költő képes-e újszerű szemléleti, szerkezeti, nyelvi formateremtésre. Suhai Pál képes mindezekre.

Olvasom például *A szokás hatalma*, a *Forró ágyon*, *Hordom ezt a ruhát* és az *Időérzék* című Suhai-verseket – úgy vélem, a legjellemzőbbeket – a *Szigorú napok*-ból, valamint a *Sestina a hattyúnyakú görényről* címet viselőt a *Napút* XIV. évfolyam I. számából (2012. jan.–febr.) és nyomban feltűnik: e versek manifesztált tartalma kétségtelenül egy XX–XXI. századi európai entellektüel lírai vallomása közérzeteről. Adekvát ez ama tudásunkkal, hogy a modern líra közérzetünket fejezi ki. Suhai Pál közérzete is lelki állapot, habitus, irányultságok és attitűdök foglalata. Kultúrtudata – akárcsak közös kultúrtudatunk – a modern Európában gyökerezik. Valamennyi verse – nem csak a hivatkozottak – az őt körülvevő világgal, valósággal szembeni magatartását fejezi ki, egyedi szellemi beállítottságát tükrözi; egyidejűleg mégis kollektív énünket jelenítik meg alkotásai. A modern költő európai habitusa az övé, lírája látomásokban kifejezett indulatos attitűdvariációk sora. A manifesztált tartalom tehát minden egyes esetben kompozícióba zárt emóció: a külső valóság egy-egy darabjával szemben megnyilvánuló emocionális magatartás, közérzet kifejezése.

Kompozícióba zárt emóció a kötet talán legszebb darabja, *A szokás hatalma* is. Manifesztált tartalma: a múlandóság idő-haladványa. Affektív kolorit elevenségű képeit, frappáns – és mégsem harsány – befejezését összetettebb módszerrel (a költemények anatómiájának, dinamikájának, fiziológiájának metódusával) mérve-elemelve is arra jutunk, hogy a vers a mai magyar líra egyik remekműve. Érdemes ide idéznünk:

A szokás hatalma

Kilencven éve ilyen meleg őszt!...
Csorog a nap mustja,
sistergő levegőt párázik
a házak teste,
megemeli a lebegő tetőt.

Szinte még nyár van,
gyanútlanok a kertben
a rózsák.
De odafönt megindultak
már a fecskék,
s dobálva leveleiket,
idelent, vetkőzni
kezdték a fák.
Mintha sejtenének valamit,
vagy valakit önként követnének.
Mennek az idő elébe
a buták.

A vers-hangulat „lebegését” tovasuhanó indulatmeneteinek, látomásainak kompozícióba zárt egysége biztosítja. A költő szemléleti, szerkezeti, nyelvi formateremtésének újszerűsége nem tolakodó, de a „verstest” sajátos felépítéséből (a költemény alkatából) egyenesen következik, a szerző intellektüel egyénisége, karakteres hangja pedig a vers-tani, esztétikai, stilisztikai jellemzők révén szembeötlő. A jelentésváltozásokon átment szavak, mondatrészek értelmi, érzelmi, hangulati kölcsönhatása, összhangzata egységes rendszert alkotva teszi mozgalmassá a verset, tölti meg mozgásenergiával. A vers minden sorából, a nyelvtani szerkezetekből, a gondolatfűzés fordulataiból közvetlenül érzékelhetjük az érzés, a költői hang őszinte hevét, melegét, a mondandó jelentőségét, a szavak zenéjét, képeiből képzelete szárnyalását, szellemi, lelki, erkölcsi sugallatait. A költeményt ekként körüllegi valami titokzatos szépség, ami már-már megmagyarázhatatlan magaslati levegőt áraszt. Kimondhatjuk: a költő e versében képesnek bizonyult – felfogható, átérzhető módon – érzelmei magasrendű, művészi kivetítésére.

Kijelenthetjük továbbá, hogy említett többi verse esetében is hasonlóképpen sikerült a versek manifesztált tartalmát magasba emelő affektív kolorit elevenségű formateremtés. A *Forró ágyon* például modern szerelmi költészetünk egyik legszellemesebb, ugyanakkor leghevesebb – következetes képekben kifejezett – lírai vallomása.

Forró ágyon

Mert szeretlek
s érted csapdába estem
s alantás kór miatt
reszket a testem
s előled
hozzád menekszem:
fogadj öledre önként,
csitíts, vigasztalj
jó orvosomként,
combjaid között
gyógyítsál engem
s hagyd, hogy a gyógyszert
magam is keressem,
mert kinnak öröm,
hogy forró ágyadra bukva
beléd veszem
s benned tűnjek föl újra,
mint horizont alatt vitorla.

Főleg, ha kezed is bontja
s amíg csak áll
vitorlarúdja.

Ezek után ki merné vitatni, hogy szerelmi líránk legújabb kori alkotásai között kétségtelenül ez az egyik legszebb költemény?

És ugyancsak (vagy nem különben): egyetlen metafora a *Hordom ezt a ruhát* című verse; testi mivoltunk gyarló múlandóságáról szól. A két fogalom (test és ruha) tartalmi hasonlóságán alapuló érzékletes szókép (átvitt értelmű lírai kifejezés) megérdemli, hogy ide idézzük:

Hordom ezt a ruhát

Hordom ezt a ruhát,
amíg rólam le nem vászik,
az utolsó gombig,
az utolsó cérnaszálig,
amíg széthull bélése,

drága szövete szétesik,
fazonja kidől,
és mindene fölkunkorodván
eleven testemet
lekapja rólam az orkán.

Időérzék című egzaltált, álomképeket idéző, szertelen és túlfűtött hangütésű verse pedig arra példa, hogy a tapasztalt vagy elképzelt valóság egy-egy jellemző (érzéki) részletét a költőnek be kell mutatnia az erős érzelmi felindultság – az emocionális attitűd – kiváltásához, hisz különböző mérvű, színezetű felindultságaink, indulatos érzelmi állapotaink mindig a valóság jelenségeihez tapadnak. Mestermunka. Egyetértünk Prágai Tamás megállapításával: azok, akiket igazán nagy költőnek tekintünk, általában nagy mesterek is (*Kivezetés a költészetből*, Napkút Kiadó, 2010; 21-22.old.).

Időérzék

Paták dobognak az égen,
vonul a csorda.
Fölöttem lónyérítés,
csatazaj:
kentaurok és lapithák harca.
Klasszikus kor, gondolom,
és kikapcsolom magam.
Sárkánygyík cammog az emeletre:
tudom, hogy ős-idő ez,
félálomban még hallom
szívének dobverését:
agyam földrengést jelez.
De már az öntudat hiánya.
Lebegés. Az se.
Alszom. Nem én vagyok.
Csupán a vekker rikoltozása reggel.
Valahol egy WC-öblítő harsonája.
Föltámadás.
Legújabb kor, köszöntelek!

Gyönyörködjünk! Humorában is. Ironikus „záró-akkordja” a versnek „egy WC-öblítő harsonája”, melynek hallatán kiált föl a költő: „*Legújabb kor, köszöntelek!*” (E valóság „üvegét” nevezte „légypöttyös”-nek *Zsákmány* című versében – a Liget 2010/10 októ-

beri száma közölte.) Végül állapítsuk meg gyűjteményes kötete, a Szigorú napok lapozgatása közben: Suhai Pál „kezdő” költőként a hetvenes években is érett művész volt már.

Ívelése – utóbb - jöllehet még magasabbra hágott. A Bábeli adottságok versmelékletében tüneményes „gyöngyszemeire” lelhetünk. Ezek egyike: A bűvár. Valóságos bűvárként éljük át „a lírai hős” sugalmazott közérzetét. Szuggesztivitása folytán (és ez a formateremtés affektív kolorit elevenségét dicséri!) fizikailag érzékeljük idegen világunkban kiszolgáltatottságunkat: odafönn spórolnak az oxigénnel, szemünk előtt nyálkás moszatok úszkálnak, az istenek nem hordoznak tenyerükön, az utolsó ítélet lelki állapota ez. A költőnek sikerült új, friss affektusokkal színes emocionális attitűdöket nyújtania. Szinte kitapintható – e szonett-formához közeli szerkezetben – az elfojtott érzések alkotta látens tartalom: a költő emocionális jelentőséggel itatja át a külső valóságot, ezáltal hidat ver a valóságról szerzett privát és társadalmi tapasztalat között.

A bűvár

Magamat én is elveszejtem,
mint bűvár, hogyha elmerül,
s eloldja testét: vas-cipőben
bolyongok lent idétlenül.

Itt nincsenek utak, irányok,
mosolyok, elvek nincsenek,
ha szólok, buborék szivárog
számból, s gyöngyözve ellebeg

(akár az ég s a fellegek,
ha fönt a boltot már bezárják).
Itt zsíros halszemek a lámpák,

az arcok elsüllyedt kövek:
szakállas, vén szörnyek csodálják
csak szörnyű emberségemet.

Még inkább bizarr képsorok vetülnek elénk Az együgyű szatír-kép című Suhai-versben. Már nem csupán arról van szó, mint Mallarménál, hogy a szavak építőkövei egy másik világnak, amelyet művész hoz létre és tesz jelenlővé. Költői képeinek funkciója egyre inkább nem illusztráció, hanem szuggesztívó, mint Reverdynél. A kép nem összehasonlításból származik, hanem – különösen emocionális ereje – távoli valóságselemek egymásba lényegüléséből fakad. E kép-reveláció nem sejtett kapcsolatokat tár fel a valóság tényei, netán képzelet-szü-

leményeink között: „a szellemit anyagivá teszi, az érzékelhető világot viszont át-szellemíti” – fogalmazza meg lényegét Reverdy. Suhai Pál szuggesztív metaforája akként jeleníti meg a látványt, hogy a különös versorganizmus egyben személyes életérzésének, léttudatának, „boldog isten-arcának” ördögi tükröződése is.

Az együgyű szatír-kép

A lópatát már alig rejthetem.
 Rügysző, ráncos homlokon
 a sóvár kecskeszarvakat.
 Gyanús nyomok követnek
 mindenütt: terjengő, enyhe bakszag,
 s ágak hegyén az oldalamról tépett
 gyapjas, rongyos szőrösomók.
 Ördög-forma vagy kentaur-forma
 lehetek talán. De nem tudom.
 Nincsen tükör, mely megmutatná
 boldog isten-arcomat.
 Csupán az együgyű szatír-kép,
 a riadót doboló nimfa-tekintetek:
 mint makacs félreértés, kísérik utam.

A versmelléklet nem kevésbé tündöklő darabja egy frivol sestina: *Sestina a női szépről*. A sestina – tudjuk – hatsoros szakaszokból álló olasz versforma; a versszakok utolsó sora a refrént az azt alkotó szavak fölcserélésével ismételteti. Suhai Pál e versformát tökélyre emelte gyakorlatában: refrénjei (rím- és felsor-ismétlései) révén sestináit hovatovább a triolettek és rondeauk bűbajos „dobpergésével” keresztezi, miközben a szépséget nemcsak látjuk, de halljuk is. Indulatmenetek, ritmusvariációk dallamfutamainak andalító varázsa közepette képzeljük magunk elé – suhanó sorok susogta látványokban – a lányokat s a lovat, és szikráznak föl, majd zsibbadoznak zsigereinkben a vágayak: „Körömcipőt ha hallok, mindig egy ló// szegődik már nyomomba, ő közelget,///... // szőréen, nyergében ülni s hogy kibírjam:// előttem járjon inkább, mint mögöttem.//

A költő e versében finomabbnál finomabb árnyalatokat fest a kifejezhetetlen láttatására, eközben a kézzelfoghatónál konkrétabbá lesz költői valósága. Mintha csak tudná: csupán konkrét élmények, tárgyak, környezet, történések, érzések megjelenítésének van létjogosultsága a költészetben. Az általában érzett, gondolt összefoglalások, elvont erkölcsi tételek (pl. életünk összevont tapasztalatai) mind-mind csődöt mondanak, vérszegények a konkrétum vérbőségével szemben. Fontosak tehát a vers konkrétumai: a pesti Bródy Sándor utca, a patkók csattogása, a ló és a körömcipők, a hosszú combú lányok, „a két sörényes”. Lehet ezeknél fontosabb? Lehet. De legalábbis egyenrangúak:

a vers modern hangszerelése, amely a szöveg egész szövetét (ritmusát), minden sejtjét (asszonáncait és disszonáncait, arányait és aránytalanságait), szójátékai összhangzását áthatja. Káprázatos.

Ugyancsak ismerjük el *Sestina a hattúnyakú görényről* című versét is a legjobbak közül valónak. A vers mottója fontos eligazításul szolgál olvasói tájékoztatására: „*Hattúnyakú görénynek eredetileg Illyés Gyula nevezte a támogat, tūr, tilt kultúrpolitikáját*”. A vers frenetikus hatású. Ismétlődő szavak, félsorok elbűvölő játékára épül. Monotóniája közepette leljük meg a manifestált tartalom lényegi kifejezését: „*Hattúnyakú görény, te címerállat, nem bánt a hallgatásom?// ... bestiák közt// holdként fogy-nő a képed s új hatalmad*.” A költemény „anatómiai, dinamikai, fiziológiai” vizsgálatának eredményei szintén válaszul, egyben bizonyítékul szolgálnak a hallgatólagosan fölített kérdésre: a Kisértetek kora óta Suhai Pál poétikai (költészettani) felkészültsége és gyakorlata (eszköztára) izmosodott-e, költői ereje gyarapodott-e? – Igen, kétségtelenül! Művei kiváló egészségnek örvendenek. Meggyőződéssel jelentjük ki (Vészi Endre egykori véleményére ezúttal ismét utalva): „*többször felfedezik még e költészet eredetiségét, esztétikai és fogalmi értékeit*”. Az eredetiség (újszerűség) – korábbi, más írások viszonylatában az ún. meglepetés-hatás – idővel elenyészik ugyan, mindössze történeti értékévé merevedik, mégis fontos illóolaja a művészeteknek, hisz egy-egy új hang nyomán különbözethetők meg a költői arcélek.

Mindezeket összefoglalva: Suhai Pál verseinek markáns arcéle, erős csontváza van, lírai feltárulkozásai őszinték. A létélmény, a megrendültség életérzésének, a pillanatnyi lelkiállapotoknak, néha a csönd bensőséges hangulatának és mindenkor egy emelkedett gondolkodású értelmiségi attitűdjének lírai „lepárlásai”. Műveiben „több” van (érzelmi magasság, szellemi csúcok), mint amiről a költő maga is tud, mondhatni sokkal több, mint amiről pályatársai, kritikusai és a vele kapcsolatban álló folyóiratok szerkesztői együttvéve tudnak. Munkássága (egész költői világa) ezért méltán számíthat az Olvasó figyelmére. Tudjuk, látjuk, tapasztaljuk: poétikus lényé „uralkodik” műfordításain, prózai írásain (kritikáiban, esszéiben) is, átszövi egész teljességében érzelmes és gondolatvilágát. Olvasói méltán vélhetik őt igazi teremtő, alkotó elmének (görögül *poétának*, angolul *poetnak*); okkal tarthatják akár *vátesznek*: jövőbe látónak, mint a régi latinok; utat, irányt mutatónak, lépéseinket egyengetőnek, diktálónak (*Dichternek*), ugyanakkor a szerelem énekesének (*Minnesängernek*) is, mint általában a német ajkúak; vagy érezhetik bűbájos javasembernek (*sáirnek*), mint az arabok; esetleg szépséget meglelőnek, találónak (*trouvèrenak*), mint a franciák, de talán mégis leginkább verbeli költőnek, lírai szépségek magyar kihordójának, „kiköltőjének”. Hogy színes szavai szöttezésnek, varázsszőnyegének hajtogatása révén, indulatai és költői képei különös dimenzióiban éljék át, ismerjék meg „lírai hősként” a világot, Suhai Pál költői világát. És végül, hogy érezzék, érezzük: költészet-okozta képzeletei azért oly pihentetőek, mert kikapcsolnak az időből, az időtlenség boldogságával ajándékoznak meg.